
ЧЕРНОМОРСКИЯТ РЕГИОН КАТО ЕНЕРГИЙНО ГЕОПОЛИТИЧЕСКО ПРОСТРАНСТВО

Иван Желязков
ivan.zhelyazkov@cerb.bg

**Висше транспортно училище "Тодор Каблешков"
1574, София, ул. "Гео Милев" 158,
БЪЛГАРИЯ**

Ключови думи: Черноморски регион, геополитика, енергийна сигурност, съвместни проекти, конфигурация на силите, енергийна инфраструктура, геополитическо влияние.

Резюме: В настоящия доклад се предлага актуално тълкуване на енергийното значение на Черноморския регион в контекста на геополитическите интереси на основните играчи в областта на енергийната сигурност и изграждането на енергийната инфраструктура.

Предложен е алтернативен подход в оценката и анализа на значението на енергийната сигурност за националната сигурност. Реализиран е опит за доказване на геонерегийното комплексно значение на Черно море и Каспийско море за регионалната сигурност на Балканския полуостров.

Акцентира се на ефективните политики, които могат да бъдат насочени преди всичко към създаването на ново съвместно енергийно пространство с мултиагентно управление и използване на интелигентни системи, доставки на иновационно енергийно оборудване и сервизни услуги, общи инициативи за екологично чист Каспийски регион.

Доказва се, че държавният подход към организацията и функционирането на енергийния сектор и неговата правна подкрепа се проявява именно в разработването, приемането и прилагането на ефективни и подходящи федерални закони и други нормативни актове, включително приемането на енергийната стратегия на страната.

Геополитическият потенциал на Черноморския регион, разположен на пресечната точка между Европа и Азия, до голяма степен се определя от факта, че през него минават важни трансконтинентални комуникационни коридори. Това съперничество между черноморските държави се основава на перспективните оценки на запасите от петрол и природен газ на Каспийския регион. Държавите от Черноморския регион оценяват забележимото нарастване на добивите на каспийски газ като сериозен и вдъхващ надежди фактор за гарантиране на собствената им енергийна сигурност.

Обвързването на Черноморския регион с Каспийския силно подчертава значението на геополитическото пространство. Чрез него Русия получава възможност да усилва влиянието си в Близкия Изток, който пък САЩ разглежда като зона на реализация на своите интереси, в удовлетворяването на потребностите на САЩ от енергоносители, което много зависи от събитията в света, като например безредиците в Близкия Изток. Европейският съюз също разглежда Черно море и региона като своеобразен "мост", свързващ Европа и богатия на енергоносители Каспийски регион. За ЕС Черноморската зона е важна, защото гарантира на Съюза контрола върху ключовите маршрути и тръбопроводи. Още по ясно става и икономическото значение на региона. Той определя наличието на алтернативни маршрути за транзита на енергоносители и на транспортни коридори свързващи Европа и Азия. По този начин черноморските държави изпълняват ролята на енергиен "мост" за доставка на каспийските енергоносители в Европа. Именно тясната обвързаност между Каспийския и Черноморския регион се превръща в основа на новите международни отношения. В същото време се запазва възможността двата региона да се превърнат и в отделно геополитическо пространство. Друг много важен момент, който подчертава енергийната значимост на Черно море е, че то притежава значими запаси от водород, сярата и петрол. Правилното им използване ще се окаже реална възможност за преодоляване на енергийните кризи, с които се сблъскват черноморските държави.

Конфигурацията на силите в Черноморския регион до голяма степен е свързана с тенденцията различни външни сили да влияят върху процесите, които се развиват в неговите граници, а и извън тях. Също голямо влияние оказва изграждането на нови експортни тръбопроводи, заобикалящи Русия. С това се цели да се сведе до минимум мястото на Русия и нейната роля в региона. Това не е случайно. По данни за отделните отрасли тя продължава да е световен лидер по предполагаеми запаси от природен газ.

Предизвикателствата, с които се сблъсква съвременната енергетика са надеждните доставки и високите и нестабилни цени на енергийни ресурси. В разработената от Съвета за сигурност „Доктрина за енергийна сигурност” се посочват редица условия, при които осигуряването на доставките е приемливо. Съществуват и редица външни и вътрешни заплахи за енергийната сигурност за Русия като: ограничаване на свободния транзит и достъпа до световния пазар, също и до нови енергийни технологии; ограничение на търсенето и цените за руски енергиен транспорт; износване на основните производствени фондове, с риск от аварии; отсъствието на пълноценно родно машиностроене във връзка с зависимостта от импорт на технологии; ръстът на стойността на капиталовложенията за поддръжка и развитие на енергийната база, изкуствено поддържаните климатични заплахи от глобално затопляне и др. Все пак Русия си оставя правото на ограничено участие на чуждестранни партньори в усвояването на стратегически залежи.

В Проекта за „Конвенция за обезпечаване на енергийна сигурност” Русия се стреми да поддържа диалог с другите страни, като снабдява потребителките при условия, удовлетворяващи всички участници на световния пазар, с минимална вреда за околната среда и за целите на осигуряване на устойчиво развитие. В този случай се търси гарантирано и надеждно сключване на дългосрочни контракти. Естествено, в тази ситуация основната борба е за цената, контрола на доставките, разпределителните мрежи и др. Потенциалът на това сътрудничество е в съвместно инвестиране в инфраструктурата и в проектите за добив.

Във взаимоотношенията си с Китай руската страна предоставя значителни отстъпки за доставяните въглеводороди, тъй като петролопроводът до Дацин вече е

построен и тя няма възможности за маневриране със смяна на направлението на доставките, в същото време Китай едностранно навлиза в руските добиващи активи, като реализира икономически обмен.

Бъдещето на енергийното пространство ще работи за регионална интеграция, принципно разноформатна. Налице са по-дълбоки открити и многостранни отношения на Русия с Беларус и Казахстан и в бъдеще със страните от Средна Азия, отколкото двустранното развитие с Китай, на база на по-еднородната социално-икономическа и културна среда, по-малко противоречия, по-големите общностни интереси. Приоритетите са изглаждането на отношенията на Русия и Китай от дългосрочното съперничество в региона, като по силите им е да отстранят най-деструктивните форми и да се даде приоритет не на това, което ги разединява, а на това, което обединява не само тях, но и всички страни от ШОС.

Енергийната стратегия е насочена и към различните райони. Например, Русия иска да задълбочи традиционните си връзки с лявоориентираните страни от Латинска Америка – Никарагуа, Куба и Венецуела, като така ще затвърди статута си на световна сила. Това би могло да се разглежда и като отговор на руската страна на опитите на НАТО и ЕС да засилят присъствието си в Източна Европа, в близост до границите ѝ. Русия се стреми до достъп до пристанищата, а в някои случаи и до военни бази, за да демонстрира влиянието си в света.

Главна цел са продажбата на оръжия и износът на енергия, но вносът на газ в региона би бил логистичен кошмар и Русия залага на изкупуването на енергийни фирми в Латинска Америка. Венецуела изнася по-голяма част от петрола си за САЩ, следователно руснаците ще станат собственици на този петрол и могат да окажат влияние на американската икономика. Колкото до бързоразвиващите се страни от БРИКС – Бразилия, Русия, Индия, Китай и Република Южна Африка, там икономическият ръст ще бъде използван за политическо влияние, за нов икономически елит, равностоен опонент на САЩ. Прогнозите са около 2032 г. общият ръст на икономиките от БРИКС да надхвърлят ръста на най-богатите страни в света, известни като G-7.

Това идва в отговор на последния спор между страните от БРИКС и САЩ, когато американският конгрес наложи вето върху реформите на Международния валутен фонд за преразпределение на гласовете в полза на развиващите се и бързоразвиващи се страни (само през последните десет години делът на страните от БРИКС в глобалния БВП е нараснал от 18% на 28%). Изглежда, колкото повече Русия потъва в изолация (покрай украинската криза), толкова по-съгласувани стават действията на страните от БРИКС.

Важно е да се подчертаят и очертаят тенденциите пред стратегията. През последните няколко години, по доклад на Централната банка, Русия увеличава износа на преработени продукти и разнообразява доставките за чужбина. По данни на регулатора през последните две години в експорта значително е нараснал делът на преработката. През 2017 г. Той се увеличава с цели 22,7%, за да достигне 133,8 млрд. щатски долара. Това според експертите е съпоставимо с ръста от 27,1% при износа на непреработените суровини като например газ, нефт, дървесина. Най-висок е ръстът в износа на преработените продукти през второто полугодие на 2017 г.

През същата година сред износа извън енергийните суровини преобладават продукти от секторите добив на метали, машиностроене, химия, селскостопанска продукция, дървен материал и хартия, показват данни на Руския експортен център. Основни пазари са страните от ОНД, Източна Азия, Западна Европа и Близкия Изток. Износът е нараснал най-силно към Китай, Казахстан, Египет, Беларус и Турция. Въпреки тази тенденция Централната банка отправи предупреждение, че износът на

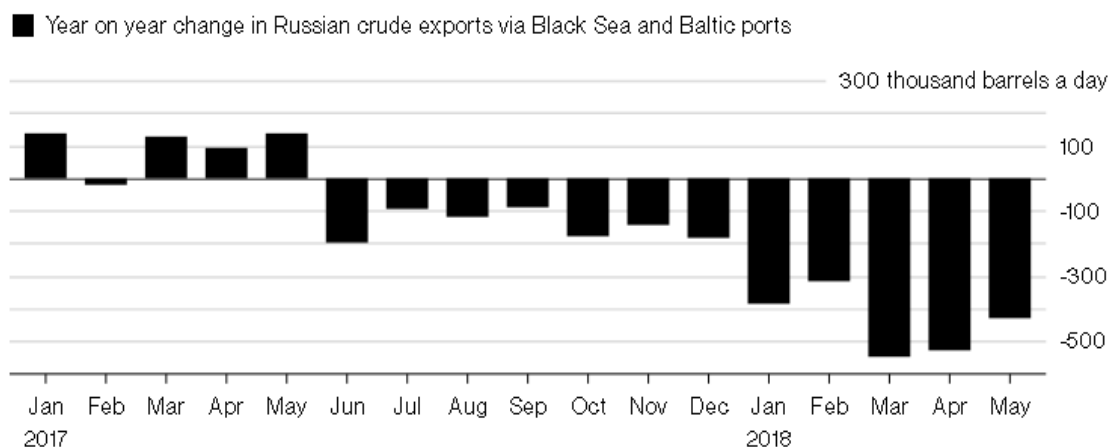
преработени продукти засега не може да компенсира влиянието на евентуални колебания в цените на петрола.[1]

По последни наблюдения Русия е започнала да се възстановява от кризата в петролния сектор. Компаниите от бранша се възползват от по-високите цени на петрола, данъчни облекчения и много слаб ефект от западните санкции. Печалбите на компаниите се връщат близо до нивата от 2014 година, когато цената на сорта „Уралс“ достигаше равнище от около 100 долара на барел, съобщава агенцията за кредитен рейтинг Fitch в свой доклад. През 2017 година средната цена на руския сорт петрол беше около 53 долара за барел.

До този момент санкциите на Запада имат много ограничен ефект върху компаниите в този сектор. Срещу тях няма финансови ограничения - „Лукойл“ и „Газпром“ например имат добър достъп до капиталовите пазари. Русия е част от споразумението за намаляването на добива, което означава, че не увеличаването на обемите на работата водят до повишаване на паричните потоци и доходността. Единственото изключение от тенденцията е петролното звено на „Газпром“. То все още не може да възстанови печалбата си, основно заради по-различната данъчна структура. Намалението на данъците за петролния сектор се отразява добре върху финансовото състояние на компаниите, но приходите в бюджета са намалели с 47%, или с 54 млрд. долара, през 2017 година спрямо 2014 година. По отношение на „Газпром“ финансовото ѝ състояние все още не може да отчете същото подобрене. Цената на газа е обвързана с петролните пазари, но промяната се отразява със забавяне между 6 и 9 месеца, става ясно още Fitch [3].

„Газпром Нефт“ и „Роснефт“ обаче направиха съществени инвестиции в добивни съоръжения, преди да влезе в сила споразумението за намаляване на добива и съответно при тях ръстът продължи и през 2017. Секторът продължи да се съживява и през 2018 година. Тази тенденция се дължеше основно на относително високите цени на петрола и слабата руска валута.

Фигура №1. Изменения в износа на Русия през Черно и Балтийско море

Източник: Bloomberg

Енергийната стратегия за Русия е пряко обвързана и с ОПЕК. Това се обмисля в дългосрочен план, а според саудитския престолонаследник Мохаммед бин Салман се цели 10-20-годишна сделка. Организацията на страните износителки на петрол и Русия работят заедно за постигането на дългосрочна сделка за ограничаване на добива, която може да удължи контрола върху световните петролни доставки на водещите производители за много години напред.

Рияд и Москва обмислят удължаване на алианса за ограничаването на добива,

започнал през януари 2017 г., след като цените на суровината се сринаха. Най-големият производител в ОПЕК Саудитска Арабия привлече Русия и други производители за сътрудничество с картела, когато цените на петрола се сринаха от над 100 долара за барел през 2014 г. до под 30 долара през 2016 г. Суровият петрол се възстанови до 70 долара, но бързо нарастващото производство от шистовите производители в САЩ организира цените. Русия, която никога не е била членка на ОПЕК, е работила заедно с картела и при предишни презасищания, още през 90-те години, но 10-20-годишна сделка между двете би била абсолютен прецедент. Например, листването на 5% от саудитската петролна компания Saudi Aramco.

Руската федерация продължава да е под натиск от собствените си компании за излизане от сделката с ОПЕК. Според Кирил Дмитриев, един от основните архитекти на настоящото сътрудничество между ОПЕК и Русия, е възможно да видим по-добро състояние на пазара и намаляване на запасите, което да доведе до по-високо производство. Това най-вероятно ще доведе до по-ниски цени на суровината. Игор Сечин, изпълнителен директор на "Роснефт", смята, че Русия трябва да излезе от сделката с ОПЕК и да спре да намалява изкуствено производството си в името на по-високи цени на петрола.

Притесненията на Сечин са, че Русия губи пазарен дял спрямо САЩ, които не са част от сделката и в момента произвеждат рекордните за историята на страната 12 млн. барела петрол на ден. Това количество до голяма степен балансира цената на суровината. Русия и Саудитска Арабия произвеждат съответно 11 и 10 млн. барела на ден, но с открита политика на ограничения. И двете страни могат да надминат САЩ по производство, в случай че се откажат от поставените от самите тях бариери. Цената на петрола продължи да върви бавно нагоре, като надмина 71 долара за барел. От ноември 2018 г. насам тя достигна най-високото си ниво заради микс от причини, сред които санкциите на САЩ спрямо Венецуела и Иран, военните действия в Либия и намаляването на производството от страна на ОПЕК.

Обобщаващо може да се стигне до извода, че новите фактори и условия на съвременните енергийни пазари не са благоприятни за Русия. Те поставиха край на позицията ѝ на „енергийна суперсила“, в която енергийната карта бе нейно монополно геополитическо оръжие.

Шистовата революция е се оказала тревожен факт за Русия и въпреки че Газпром дълго се опитва да я подминава, тя вече е определящ фактор, с който трябва да съобразява своята политика, опитвайки се да запази присъствието си на основен играч на световните енергийни пазари. Последниците от шистовия бум за Русия са преки и косвени. Прекратен е договорът за 10-годишни доставки на втечен природен газ от Газпром за САЩ. Разработването на огромното газово находище „Щокман“ в Баренцово море – проект на стойност 40 млрд. долара, замислен да обслужва този договор, е спряно[2].

На европейските газови пазари в момента Русия има относително слаба конкуренция, като изнася природен газ в големи количества на Запад и се опитва да използва доставките за Централна и Източна Европа като инструмент за политическо влияние. Но и тук господството ѝ вече не е безметежно. Свободните количества втечен газ на пазара притискат Газпром да намалява цените по договорите заради възможната алтернатива, която избират някои европейски държави (Финландия, Латвия, Литва, Полша) и изграждат терминали за втечен газ. През юни 2013 г. германската енергийна компания E.ON – най-големият европейски клиент на Газпром, подписва 20-годишен договор за покупката на канадски втечен природен газ. По силата на споразумението E.ON ежегодно ще купува 5 млн. тона втечен природен газ

от завода Goldboro в Нова Шотландия, собственост на Pieridae[2]. САЩ вече изнасят втечен шистов газ за Европа.

Енергийните валенции на Русия реалистично могат да намалееят и заради ефективното разработване на доказаните значителни находища с неконвенционален газ в Германия, Украйна, Великобритания, Унгария, Литва и Румъния. Дори само прогнозите в тази посока са още един от факторите, довели до негативни за Газпром промени на дългосрочните договори за доставка на природен газ в Европа.

По отношение на европейските енергийни пазари печелившата стратегия на Русия трябва да отчита следните основни неблагоприятни за нея фактори:

- дългосрочна стагнация на търсенето на природен газ в страните – членки на Европейския съюз;
- ръст на потреблението се очаква само в Турция;
- съкращаване на потреблението на газ в европейските страни от Общността на независимите държави (ОНД) най-вече заради високите цени на ресурса;
- постоянни ценови конфликти;
- постъпателно увеличаване и „втвърдяване” на изискванията към доставчика (3-ти енергиен пакет на ЕС);
- обемът на руските доставки ще остане стабилен до 2020 г. (в рамките на текущите договори);
- увеличаването на доставките при запазване на съществуващите ценови съотношения ще бъде несъществено (и главно за страни извън ЕС).

В Каспийския регион за енергийната политика на Русия съществуват сериозни рискове, но и възможности. Най-значимите рискове са свързани:

- с окончателната енергийна дезинтеграция на постсъветското пространство (инфраструктура, енергийни потоци, обмен на инвестиции);
- увеличаването на политическото и военното влияние на други страни (Китай, Иран, Турция, ЕС, САЩ);
- милитаризацията на региона;
- нарастването на екологичните проблеми.

При така очертаните рискове ефективните политики могат да бъдат насочени преди всичко към създаването на ново съвместно енергийно пространство с мултиагентно управление и използване на интелигентни системи, доставки на иновационно енергийно оборудване и сервизни услуги, общи инициативи за екологично чист Каспийски регион.

Като цяло промените в технологичната и геоенергийната среда на руската енергийна политика очертават следните ограничения при формирането на бъдещата ефективна енергийна стратегия на страната:

- Регионализацията на газовите пазари ограничава възможностите за излаз извън Европа, ОНД и Североизточна Азия.
- Поради високата себестойност на националния ресурс Русия трудно ще се възползва от глобализирането на пазара на втечен природен газ.
- Европа не може да бъде повече движеща сила (драйвър) на растеж. Ключовата задача е да се запази постигнатото на този пазар.
- Русия разполага с не повече от 5–6 години, за да успее да се закрепи на азиатския пазар. Докъм 2020 г. големите потребители (Япония, Китай и Индия) ще са договорили необходимите енергийни ресурси.

Новите тенденции и процеси в световната енергетика подсказват, че Русия се е разделила с ролята си на енергийна супердържава. Предизвикателството пред руските политици и енергийни стратегии е огромно. Те ще трябва в движение да модернизират

руската енергийна политика, така че тя да бъде адекватна на настъпващата епоха на неоиндустриалната енергетика.

В заключение трябва да се отбележи, че държавният подход към организацията и функционирането на енергийния сектор и неговата правна подкрепа се проявява именно в разработването, приемането и прилагането на ефективни и подходящи федерални закони и други нормативни актове, включително приемането на енергийната стратегия на страната.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Бочева, Надежда. Русия увеличава износа на преработена продукция. //investor.bg [18.02.2020] <https://www.investor.bg/centralna-i-iztochna-evropa/335/a/rusiia-uvlichava-iznosa-na-prerabotena-produkciia-260464/>
- [2] Милина, Величка. Новата парадигма на енергийната сигурност. ISBN 978-954-9348-42-2 // https://rndc.bg/wp-content/uploads/2019/11/NPE05_12_2013_VM_Last1.pdf [18.02.2020]
- [3] Петкова, Деляна. Петролният сектор на Русия започна да се възстановява от кризата. //investor.bg [18.02.2020] <https://www.investor.bg/surovini/365/a/petrolniat-sektor-na-rusiia-zapochna-da-se-vyzstanoviava-ot-krizata-260112/>
- [4] Даниела Тодорова, Миряна Евтимова, Кръгова икономика и екологична сигурност, сп. Механика Транспорт Комуникации, бр. 3/1, 2017, ISSN 1312-3823
- [5] Даниела Тодорова, Миряна Евтимова, Кръгова икономика: брутен вътрешен продукт и екологичен отпечатък, сп. Механика Транспорт Комуникации, бр. 3/1, 2019, ISSN 1312-3823

THE BLACK SEA REGION AS AN ENERGY GEOPOLITICAL SPACE

Ivan Zhelyazkov
ivan.zhelyazkov@cerb.bg

*Todor Kableshkov University of Transport,
158 Geo Milev St, Sofia 1574
BULGARIA*

Key words: *Black sea region, geopolitics, energy security, joint projects, configuration of forces, energy infrastructure, geopolitical influence.*

Abstract: *This report offers an up-to-date interpretation of the energy significance of the black sea region in the context of the geopolitical interests of the main players in the field of energy security and energy infrastructure construction.*

An alternative approach is proposed to assess and analyze the importance of energy security for national security. An attempt was made to prove the geo-regional significance of the Black sea and the Caspian sea for the regional security of the Balkan Peninsula.

Emphasis is placed on effective policies that can be directed, first and foremost, to the creation of a new joint energy space with multi-agent management and use of intelligent systems, the supply of innovative energy equipment and services, common initiatives for an environmentally friendly Caspian region.

It is proved that the state approach to the organization and functioning of the energy sector and its legal support is manifested precisely in the development, adoption and implementation of effective and appropriate federal laws and other regulations, including the adoption of the country's energy strategy.